

APU

Porta principal d'entrada al cementiri

Cementiri d'Horta, la memòria silenciosa

Andrés Paredes

els recintes funeraris tenen per si mateixos una càrrega emocional que pot arribar a resultar molt pesada; generalment relacionem els cementiris amb moment de dol i de tristor. El cementiri contemporani és un “llibre obert” replet d’art, sentiment i simbolisme. L’arquitectura, els noms i les dates de les làpides ens expliquen històries del passat de la nostra societat, una espècie d’arxivador del record.

Molts cementiris són autèntics museus a cel obert. Des de la tomba més modesta, fins al panteó més majestuós, es troben una gran varietat d’elements arquitectònics, inscripcions, epitafis i detalls artístics creats amb el propòsit de romandre en el

pensament de generacions futures, una manera de transmetre la història en pàgines de pedra i marbre.

Bàsicament, les tombes són monuments que eviten l’oblit i malden per mantenir el record entre els vius més enllà de la pròpia existència. També es feien construir com un element diferenciador de la posició social i el poder econòmic del propietari. Entre la gent benestant era habitual rivalitzar i envanir-se de posseir la mansió més luxosa, el cotxe més luxós i la competició

Les tombes són monuments que eviten l’oblit i malden per mantenir el record entre els vius més enllà de la pròpia existència

arribava també a d’altres àmbits de la vida com podia ser la bellesa i sumptuositat del seu últim lloc de repòs, fent-lo destacar entre el dels seus silenciosos veïns a la fi d’impressionar els vius que les visitaven.

El desig de posseir la sepultura més destacada del cementiri ens ha deixat un llegat d’esplèndides obres realitzades per alguns dels més reconeguts escultors, marbristes, arquitectes i tota mena d’artistes. Aquests elements d’un gran valor històric i patrimonial, els trobem també en el petit cementiri d’Horta, un desconegut jardí de la memòria on els narradors del passat es troben emmotllats en pàgines de bronze, ferro, pedra i marbre.

Un patrimoni històric, artístic i cultural que s’ha de valorar degudament i conservar per a les generacions futures.

L’antic cementeri parroquial d’Horta

El temple inicial de Sant Joan d’Horta consta que fou fundat al voltant del segle X. Fou destruït pels almoràvits en les ofensives que van tenir lloc els anys 1107, 1108, 1114 i 1115. Aquesta última ofensiva va devastar el Penedès i finalment quan van arribar a Barcelona la van assetjar durant vint dies.

A final del segle XII l’església fou reconstruïda per Guillem d’Orta, del llinatge que va donar nom al territori. La torre de defensa dels Orta es va transformar en un mas fortificat, en escriptures successives, les propietats apareixen com *Dominus domus d’Orta*. Amb el pas dels anys la casa senyorial i les terres de cultiu passaran a ser conegudes com can Cortada.

L’antiga església de Sant Joan d’Horta, que estava situada al final de l’actual carrer Campoamor, va ser sufragània de la parroquia de Sant Genís dels Agudells, però finalment l’any 1860 es duu a terme definitivament el procés de disgregació.

APU

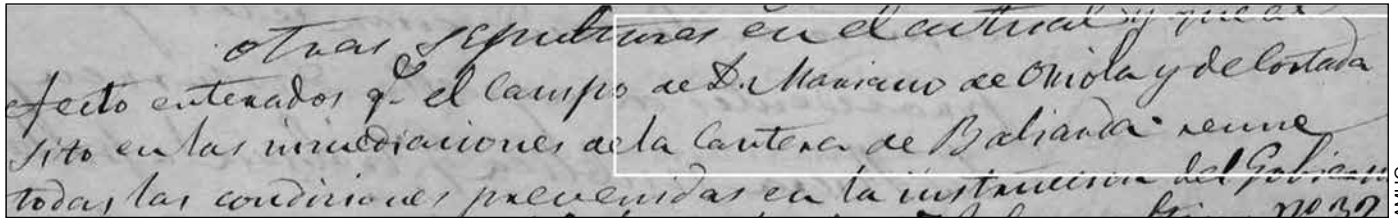

APU

Església antiga de Sant Joan d’Horta i el seu cementiri. A l’esquerra, dos detalls de les restes que en queden

AMHG

Detall del document de la cessió de terrenys. Mariano de Oriola de Cortada e Ibañez Cuevas (1803-1876) comte de la Vall de Merlès, es va casar amb Josepa Salsas i Moles. D'aquesta manera comença la història de l'actual cementiri d'Horta, inaugurat el 1867

El petit cementiri del poble de Sant Joan d'Horta, com era habitual en l'època, estava situat en un terreny annex a l'església. Consten confirmats enterraments des del segle XIII de la família Orta, concretament el 13 de desembre de 1208 Pere Orta, possiblement fill de Guillem d'Orta, dicta en el seu testament que el seu cos sigui enterrat a la capella de Sant Joan d'Horta, i hi fa constar també que destina cinquanta sous per pagar el cost de l'enterrament a més de concedir una donació de nou sous a l'església. Al seu fill Bernat (nou senyor d'Orta) li deixa totes les seves pertinences excepte la capella de Sant Joan d'Horta.

La parròquia històrica, cremada

En la primera dècada del segle XX, Horta encara conservava el seu renom de lloc saludable i tranquil que semblava allunyat dels moviments reivindicatius que patia la ciutat de Barcelona, però no es va lliurar pas dels fets luctuosos de la Setmana Tràgica de 1909, que van comportar que l'església parroquial centenària i el convent de les Dominiques del carrer Campoamor fossin incendiats; el 31 de juliol encara es produïren alguns enfrontament violents en alguns carrers d'Horta.

En terrenys de l'església vella es va establir en 1912 el Club de Tennis Horta. El seu campanar que havia resistit l'envestida de les flames seguia dempeus embellint el paisatge. Lamentablement, un element tant important i representatiu va ser derruït i va desaparèixer el 1929.

Actualment es poden contemplar les úl-

times restes de l'església, entre les quals destaca la que va ser en el seu moment la porta del cementiri parroquial, darrera el mur del club de tennis situat en el carrer Rembrandt; aquestes ruïnes es distribueixen entre la paret de l'antiga rectoria i el frontó de les instal·lacions esportives del club de tennis.

Han passat ja molts anys i encara actualment, no s'ha fet res per dignificar un espai amb tanta història, malgrat les reivindicacions dels veïns.

Un nou cementiri

La població d'Horta va anar creixent i el petit cementiri havia quedat sense espai per donar sepultura a ningú més. En escrits de 1863 i 1864, es descriu la preocupació d'alguns veïns per les pèssimes condicions d'algunes de les tombes. A causa de l'evident estat de degradació del vell cementiri, el 8 de febrer de 1865, es pren la determinació de fer-ne construir un de nou.

La cessió del terreny per a la seva construcció es sol atribuir al marquès de la Vall de Ribas però, en l'Arxiu Històric d'Horta-Guinardó, es conserva el document que aporta una informació diferent sobre la propietat del terreny: *"en el campo de Don Mariano de Oriola y de Cortada sito en las inmediaciones de la cantera de Baliarda"*.

Al principi la porta d'entrada al recinte es va disposar pel costat de muntanya atès que en el camí d'Horta fins al cementiri, prop de cal Notari, hi havia un burot (dret de portes o *fileato*, en castellà), general-

ment format per una barraqueta de fusta instal·lada en els accessos a les poblacions on uns funcionaris anomenats *panots* s'en-carregaven de recaptar l'anomenat impost de pas, és a dir, que feia funcions de duana i control de mercaderies.

En el llibre *Gent Popular d'Horta*, en Mingo Borràs descriu la situació que es produïa en algun enterrament quan el carretó que carregava el difunt arribava al burot, atès que la llei marcava que havia de pagar el dret de transport. Aleshores, per estalviar-se l'impost, es descarregava el fèretre i es duia sobre l'esquena o es transportava en un petit carretó que empenyava el mateix personal del sepeli fúnebre.

A mitjans del segle XX, l'accés al cementiri es canvia a la part contrària. Aleshores, aprofitant l'atri de l'antiga entrada que ja no s'utilitzava, s'aprofita l'espai per instal·lar-hi la capella i es col·loca sobre l'altar la imatge de Crist crucificat.

Amb el pas del temps, el recinte funerari es converteix en un espai integrat a la comunitat. Ciutadans vinculats amb la història d'Horta, polítics, intel·lectuals, pintors, industrials, hi tenen el seu últim estatge, fins i tot alguna tomba porta el seu escut heràldic. Les famílies benestants decideixen reposar en el bucòlic cementiri i encarreguen la construcció de notables monuments funeraris.

Un passeig entre les sepultures més antigues significa realitzar un viatge de més de cent cinquanta anys descobrint una part de la història d'Horta.

Pompes fúnebres (Horta)

Amb el decret de traslladar els cementiris fora de les poblacions, va aparèixer un nou ofici: el de portador del difunt. A partir de 1835 l'alcalde de la ciutat de Barcelona Josep Marià de Cabanes i d'Escofet, va imposar l'obligació d'utilitzar carruatges per al trasllat dels difunts des de la ciutat al cementiri i va prohibir el seu transport a peu.

El fet no va agradar a tothom atès que a la gent no li agradava ser transportada en un carro tirat per animals. El 1836 quan surt la primera carrossa fúnebre que va camí del cementiri del Poblenou, conegut també per cementiri de l'Est, s'aglutina una gran multitud de protesta.

Amb els anys el recorregut de la comitiva es convertirà en un motiu d'entre-

teniment per a la població, per a uns com una mostra de respecte a la família i per a d'altres per simple curiositat de contemplar tanta pompa. A Horta va existir una delegació de pompes fúnebres. Es deia, La Condal, i era al carrer Fulton, 5.

Creu del poble d'Horta

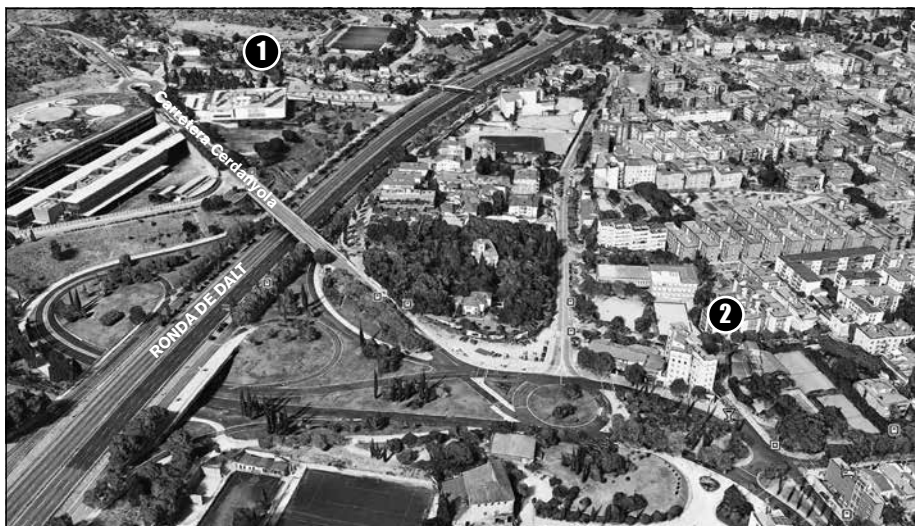
En el passeig central de l'actual cementiri d'Horta, s'eleva una antiga creu de pedra gravada pels quatre costats en la seva base. La inscripció diu *"Lo dedica al pueblo de S. Juan de Horta, Septiembre de 1880. Marqués del valle de Ribas"*, en l'altre costat recorda que fou aixecada el 1880 per *"M. Y. S. D. Hermenegildo de Llauder y de Bransí, Marqués del valle de Ribas"*.

Generalment, es col·locava un monument o placa als cementiris en honor dels benefactors que donaven les terres o diners necessaris per a la seva construcció. Cal recordar que el cementiri es va inaugurar l'any 1867 i segons els documents consultats, els terrenys eren propietat de Marià d'Oriola-Cortada i Ibañez-Cuevas, comte de la Vall de Merlès. Així doncs, segons les dades recollides, al marquès de la Vall de Ribas, tan sols li seria atribuïble la donació de la creu central en la data indicada al seu peu, 1880. El valor patrimonial d'aquesta creu és significatiu, donat que es tracta d'un element monumental que recorda el passat d'un municipi independent: el del poble d'Horta.

Enterrament del Sr. Francesc Zaragoza Pagès, propietari de la fàbrica de pells de Can Fontaner (Horta). El seu pare, Francesc Zaragoza i Domingo, havia mort dos anys abans el 30 de gener de 1914

Al costat, creu del poble d'Horta al cementiri. A sota, inscripció de la base del monument: *"Lo dedica al pueblo de S. Juan de Horta"*. A la cara lateral: *"Signum redemptoris nostre"*

1/ Cementiri d'Horta. 2/ Restes de l'antiga església i del cementiri parroquial

UN RECORREGUT PER ALGUNES TOMBES DESTACADES

En aquest resum no se citen totes les sepultures del recinte, però si algunes de les més destacades i interessants

FOTOGRAFIES: APU

HERMENEGILDO DE LLAUDER MARQUÉS DEL VALLE DE RIBAS

El cementiri municipal d'Horta és el més petit de Barcelona i està dividit en quatre illes. En ambdós costats del camí central creix una filera de pins i xiprers que fan ombra a les sepultures més notables. En el mur que circumda el recinte es distribueixen els nínxols, alguns amb molta antiguitat. A la meitat de la travessia

es troba l'antiga creu de pedra abans descrita. El seu cos descansa molt a prop de la capella del cementiri, en una tomba que ell mateix es va fer construir l'1 de juliol de 1880. Hermenegildo de Llauder, fou fill de Manuel de Llauder y de Camín, marqués de la Vall de Ribas. Capità General de l'Exèrcit (1832), ministre de la Guerra (1834-1835) i senador

vitalici (1845). Va néixer a Argenton el 5 de juliol de 1789 i va morir a Madrid, el 6 de març de 1851. Casat amb Maria Buena-ventura Bransí i Terrades (1796-1874), hereva de l'antiga casa Bransí, documentada a Horta per Francisco de Zamora.

GAJETÀ D'AMAT I D'AMAT

Gaietà d'Amat i d'Amat (1846-1868) cinquè marquès de Castellbell, cinquè marquès de Castellmeyá, quart baró de Maldà i

Maldanell, baró de Castellar. Gaietà és va casar el 1826 amb Maria Antònia Gras de Viladomar i no van tenir fills. Ell va morir el 1868 i ella el 1879 però abans havia fet aixecar al cementiri, un monument funerari en record del seu espòs.

JOSEP MARSANS I ROF

Josep Marsans i Rof va fundar la Banca Marsans el 1892, dedicat a les operacions borsàries, el canvi de divises i la negociació de cupons i transferències. Amb l'arribada de la nova generació va passar a ser J. Marsans Rof i Fills. Viatges Marsans, la degana de les agències de viatges, va tenir la seva primera oficina als números 2 i 4 de la rambla de Canaletes. El 1912 va introduir un sistema de pagaments inèdit fins llavors, els xecs de viatge, expedits per la Banca Marsansrof. El panteó de la família Marsans és obra de l'arquitecte Juli Maria Fossas i Martínez. Flanquegen l'entrada dues escultures, sant Josep amb el nen Jesús i sant Domingo de Guzmán, i als seus peus hi ha un gos que porta una torxa encesa en la boca. L'obra està plena d'iconografia i detalls, tot relacionat amb el record, l'ànima, el principi i la fi de la vida. Destaquen les cares que mostren les quatre fases de la vida, la infantesa, l'adolescència, la vellesa i la mort. També es veu la representació d'un mussol, com a guia de les ànimes cap al més enllà, que veu el camí en la foscor

Etales de la vida

i símbol del coneixement. Una altra escultura és la figura d'un gos, animal de fidelitat i protecció. Coronant la cúpula, un àngel assegut sostenint una fulla de palma entre els seus braços creuats, símbol de la immortalitat. En l'arc de l'entrada, es dupliquen a banda i banda ornaments florals i si ens fixem bé, es veuen llangardaixos, ratolins i fins i tot a una flor de cascall, molt habitual en tots els cementiris. Cal destacar el magnífic treball de forja de la porta.

ANTONI MASSÓ I CASAÑAS

Antoni Massó i Casañas fou consultor del rei Alfons XIII. Considerat un dels pioners de l'excursionisme des de l'any 1876, formant part de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques,

precursora d'aquest moviment i que més endavant, l'any 1891, canvia de nom i passa a dir-se Centre Excursionista de Catalunya. Casat amb Isabel Llorens Mossó i pares de Manuel Massó i Llorens (1876-1952): enginyer i polític nacionalista català, catedràtic de Tecnologia Tèxtil de l'Escola Industrial de Vilanova i la Geltrú i director de l'Escola d'Indústries Tèxtils de Barcelona. L'arquitecte de la tomba és Ubald Iranzo i Eiras, que té una de les seves obres més destacades en la construcció de la Casa de la Vila de Sant Sadurní d'Anoia. També va col·laborar amb el prestigiós escultor Josep Campeny en la creació d'obra funerària.

CONSORTS MARCET PLANÀS

Frederic Marcet i Vidal, era un empresari del tèxtil i polític català, casat amb Dolors Planàs i Armet, germana de Claudi Planàs

i Armet (director gerent de la companyia del ferrocarril de Tarragona a Barcelona i França), de la qual ell mateix també n'era accionista. Frederic Marcet, l'any 1872, compra el mas Calvet a Horta, nom amb el qual es coneixia la finca aleshores, i construeix una casa d'estiueig coneguda com can Marcet. El 1898 mor Frederic Marcet, i deixa la propietat d'Horta a la seva dona. En morir Dolors Planàs, la finca va passar a mans de les seves dues germanes, Anna i Concepció. La sepultura de la família Marcet Planàs, que destaca per la seva gran dimensió, està esculpida en marbre amb gran luxe de detalls i rematada amb una columna trencada. És obra d'Enric Sagnier Villavecchia (1858-1931), l'arquitecte amb major nombre de construccions a la Ciutat Comtal. Fa temps la tomba es va buidar i les belles làpides que tancaven la sepultura amb els noms del matrimoni van desaparèixer.

Alfa i Omega:
primera i última lletra de
l'alfabet grec. Simbolitza
el principi i la fi

PANTEÓ CREHUET

El carrer i la torre dels Crehuet formen part d'un racó molt antic d'Horta, situats davant de la desapareguda torre senyorial de can Don Joan, a prop de la riera d'Horta. El carrer Crehuet, de mitjans del segle XIX, també va ser conegut popularment com el carrer del Soldat, segurament perquè Francesc Crehuet i Barceló era tinent de cavalleria. Francesc Crehuet i Pujolà, el seu pare, va comprar el terreny de la que seria la seva casa el 1787. Va tenir dos fills, Antoni i Francesc, el primer era clergue i la finca passà finalment a mans de Francesc. Quan Francesc Crehuet Barceló va

morir, va ser enterrat en el cementiri d'Horta. Tenim constància per la premsa de l'època que va ser enterrat el 15 de març de 1893 i que el seu seguici funerari va anar acompanyat per dos esquadrons del regiment de cavalleria de Mallorca amb música del regiment d'infanteria d'Àsia amb honors d'ordenança.

CONSORTS SANS BERNET

Francesc Sans i Grau es dedicava a la manufactura de cotó i, entre d'altres, a la fabricació de lona i tendals. Estava casat amb Magdalena Bernet. El matrimoni era molt apreciat a Horta on col·laboraven activament en la vida social del poble. Els consorts Sans Bernet s'havia fet construir una casa d'estiueig a la Colònia de les Estires, concretament a la via principal, la Rambla de Cortada, avui Campoamor. Era molt habitual que les famílies benestants encarreguessin edificar, tant les seves fàbriques com les seves residències familiars als més prestigiosos arquitectes i artesans del moment. Aquests eren els mateixos que després rebien

l'encàrrec de construir el que seria el seu últim lloc de repòs. En aquest cas però, la torre Sans Bernet, del carrer Campoamor, va ser obra de Ramon M. Riudor i Capella (el mateix que inicia les obres de l'actual església d'Horta), en canvi, l'arquitecte de la fàbrica de l'Eixample, Joan

Casa Sans Bernet

Vista general del cementiri d'Horta, amb la ronda de Dalt i el turó de la Peira. Al fons de la imatge, el mar i els edificis del Poblenou i Diagonal Mar

Bruguera i Roget va rebre l'encàrrec de construir el panteó. El panteó Sans Bernet és una de les sepultures més impactants del cementiri d'Horta. L'arquitecte, Joan Bruguera i Roget, culmina la seva feina amb una bellíssima obra d'Enric Clarasó i Daudi. L'escultor, al contrari del que és habitual, finalitza l'obra sense el clàssic àngel alat, en aquest cas decideix posar l'escultura d'una dona jove i mirada melancòlica bellament abillada amb un vestit de cua llarga que cau sobre el sarcòfag. El monument funerari s'eleva del sòl suportat per quatre potes en forma d'urpes. El sepulcre és extraordinari i la figura femenina portant flors que s'alça a la part alta de la sepultura, obra del brillant escultor Enric Clarasó, fa del conjunt una meravellosa obra d'art funerari.

FRANCESC DE PAULA MIRÓ-SANS I CASACUBERTA

Francesc Miró-Sans Casacuberta nascut a Barcelona el 2 d'abril de 1916 fou l'hereu d'un imperi tèxtil que girava al voltant de la societat Francisco Sans, SA. Es va casar amb Maria Vilà Casagualda, membre de l'empresa tèxtil Vilà i no tingueren fills. El 1953 Miró-Sans va guanyar les primeres eleccions generals del Club de Futbol Barcelona, amb votació de tots els socis. Francesc Miró-Sans va ser l'artífex de la construcció de l'actual Camp Nou.

Bust davant del camp del Barça

Finalment afegirem que tot i que s'ha avançat molt i que es comença a valorar l'art i la història que contenen els nostres cementiris, l'art funerari continua sent un patrimoni poc divulgat, en part desconegut i moltes vegades oblidat.

El cementiri d'Horta conté un petit patrimoni, històric, artístic i cultural que s'ha de avaluar, conservar i protegir per a les generacions futures.